

Reünistenlunch, 35ste Lustrum Sociëteit Minerva. Foto: Catrien Ariëns, Amsterdam, *In de beste tradities*. 1992. Thomas Rap.

Wat is het cultureel en sociaal kapitaal van de Nederlandse elite?

Jaap Dronkers

Hoe langer ik mij bezighoud met deze vraag, des te moeilijker vind ik hem te beantwoorden. Het leek zo eenvoudig toen de Franse socioloog Bourdieu gedurende de jaren zeventig de begrippen cultureel en sociaal kapitaal introduceerde in zijn studies naar ongelijke onderwijskansen en cultuurparticipatie of naar elitescholen of de rekrutering van de bedrijfselite in Frankrijk. Het betekende een uitweg uit een versimpeld en rigide quasi-marxisme dat toen dominant was in specialismen van de sociologie, zonder dat daarmee de kritische functie van de sociologie werd opgegeven. In dit opzicht is de rol van het gedachtegoed van Bourdieu te vergelijken met die van Elias. Maar beide benaderingen hadden ook hetzelfde probleem voor Nederlandse onderzoekers: ze voldeden goed

tot aardig in de context waarbinnen zij waren ontstaan, maar daarbuiten viel het niet mee het gedachtengoed in een empirisch onderzoek te gebruiken en te toetsen. Zo past het gedachtengoed van Bourdieu nog wel aardig binnen de Franse culturele verhoudingen, met één metropool en een evidente en door de staat geschraagde hiërarchie in cultuur en onderwijs (hoewel de mate van passing niet overdreven moet worden, zoals Stanley Lieberson in zijn presidentiële toespraak voor de ASA liet zien). Ook is het gedachtengoed van Bourdieu nog wel bruikbaar in een essay, waarin het meer gaat om een rake illustratie dan om de kwaliteit van de bewijsvoering. Maar toen onderzoekers begonnen met een systematische operationalisering van cultureel en sociaal kapitaal in Nederland begonnen de problemen, want wat is dat in Nederland? Een goede cultureel-kapitaal-index is daarom voor Nederland nooit echt ontwikkeld, de beste indicator is nog steeds de hoeveelheid culturele activiteiten, en niet de soort culturele activiteiten. Die valt grotendeels samen met de hoeveelheid genoten onderwijs, wat het verklarend belang van deze indicator ondermijnt. Een indicator voor Nederlands sociaal kapitaal staat nog in de kinderschoenen.

Het operationaliseringsprobleem wordt nog nijpender als wij cultureel en sociaal kapitaal toepassen op Nederlandse elites, zoals Bourdieu dat deed voor Franse elites. Maar de Franse operationalisering (bijvoorbeeld aantal geschreven boeken, studeren aan een elite-universiteit) zijn in de weinige studies van hedendaagse Nederlandse elites onbruikbaar gebleken: ze zijn irrelevant of bestaan niet in Nederland.

Toch zijn er aanwijzingen in het weinige empirisch onderzoek rond hedendaagse Nederlandse elites (ondermeer gepubliceerd in het *AST*) dat de samenstelling van Nederlandse elites minder veranderd is dan die van de overige samenleving, dat sociale netwerken (en met name de onder sociale wetenschappers genegeerde traditionele studentenverenigingen) daarbij een grote rol spelen, dat een adellijke titel nog steeds de kans op de entree in de elite vergroot (ondanks het feit dat deze titel bij de recente discussie over het adeldom maatschappelijk irrelevant is verklaard). Die aanwijzingen kunnen eigenlijk alleen goed verklaard worden met de begrippen cultureel en sociaal kapitaal, maar dan met een voor

Nederland relevante invulling. De noodzaak van een voor Nederland relevante invulling maakt foto's uit het aan het establishment gewijde fotoboek van Catrien Ariëns, getiteld *In de beste tradities* zo intrigerend. Helaas zijn er geen mogelijkheden voor meer foto's uit dit prachtige boek. Maar dit fotoboek staat in mijn boekenkast niet bij de andere fotoboeken, maar bij de wetenschappelijke boeken over stratificatie en ongelijkheid in Nederland. Op de hier uitgekozen foto (Reünistenlunch, 35ste Lustrum Sociëteit Minerva) moet veel Nederlands sociaal en cultureel kapitaal aanwezig zijn, maar tegelijkertijd is het nauwelijks aanwijsbaar. De foto van de Reünistenlunch van het 35ste Lustrum van de Sociëteit Minerva zou op een braderie in een forenzengemeente genomen kunnen zijn. Waar is dan op deze foto's dat specifieke sociale en culturele kapitaal van de Nederlandse elites, als dat zo belangrijk zou zijn? Die ongreepbaarheid van de Nederlandse elites, zelfs in dit fotoboek van Catrien Ariëns die uit het door haar gefotografeerde milieu komt, is voor mij als empirisch socioloog een steen des aanstoets. Hoe kan een elite tegelijkertijd ongreepbaar zijn en goed in staat zijn haar posities over te dragen aan volgende generaties?

Een eerste verklaring zou de revolutionaire achtergrond van de Nederlandse elites kunnen zijn. Zij zijn voortgekomen uit een opstand tegen hun wettige vorst. Hun positie was niet vanzelfsprekend, zoals die van de adel van het *ancien régime* in de andere Europese landen. Daarom is de Nederlandse elite zich altijd bewust geweest van de gevaren van woelingen onder het volk. Het stadhuis op de Dam te Amsterdam (thans ook het Paleis genoemd) illustreert dit goed. Het werd gebouwd op het hoogtepunt van de macht van de burgemeesters van Amsterdam, maar het is zo geconstrueerd dat het moeilijk bestormd kan worden door oproerig volk en dat de rijkdom niet nadrukkelijk aan de buitenwacht gedemonstreerd wordt. Het paleis te Versailles, gebouwd in dezelfde eeuw, illustreert het tegendeel: een gemakkelijk bestormbaar gebouw en een etalage van tot opstand prikkelende rijkdom. Het bewustzijn van een niet-vanzelfsprekende positie zou aangezet kunnen hebben tot een niet-nadrukkelijke leefwijze, verborgen achter façades.

Een tweede verklaring zou de economische grondslag van de

Nederlandse elites kunnen zijn, voortgekomen als zij zijn uit de eerste succesvolle kapitalistische samenleving. Niet grootgrondbezit, maar handel, kapitaal en bestuurlijke ervaring vormen de machtsbasis van de Nederlandse elite. Anders geformuleerd: de Nederlandse elite is eerder een 'noblesse de la robe' dan een 'noblesse de l'épée', terwijl dat in de andere Europese landen tot voor kort eerder omgekeerd lag. Handel, kapitaal en bestuurlijke ervaring passen beter bij een kapitalistische samenleving en levensstijl dan grootgrondbezit. Daardoor kan de Nederlandse elite zich gemakkelijker aanpassen aan de moderne tijd en haar positie aan volgende generaties overdragen.